

POMPEU FABRA I LA LLENGUA NACIONAL

De Pompeu Fabra se n'ha parlat molt, i sobre la seva obra s'han escrit muntanyes de paper. I, malgrat tot, resta molt encara per conèixer i per investigar sobre aquest personatge, un dels més fascinants del nostre país. Sortosament hi ha gent que ho fa de manera encomiable, i a mesura que se'n van coneixent i desvelant nous aspectes ens acostam una mica més a la comprensió d'una de les peces clau de la nostra història contemporània.

M'atreviria a dir que respecte a l'obra de Fabra s'han comès dos errors: el primer, datable preferentment durant la dictadura de Franco, ha consistit a sacralitzar-la, a declarar-la perfeta i intocable; el segon, situat en temps més actuals, ha consistit o consisteix en l'abjecta temptació d'alguns de començar-ne el desmuntatge, temptació que en una mesura determinada s'ha traduït en feina concreta i en resultats visibles. Davant aquests dos errors, alguns volem reivindicar una altra opció, que ens sembla la més adequada per als interessos de la llengua i del país: continuar-la i aprofundir-la, cosa que implica conèixer-la a fons i, per tant, estudiar-la amb rigor i sense prejudicis. Aquesta opció representa no tant creure en la bondat de tots els seus detalls com tenir una fe profunda en la solidesa dels seus principis rectoris i en la potencialitat d'aquests per a la tasca esmentada de continuïtat i aprofundiment.

Precisament per la magnitud i l'envergadura que l'obra d'estandardització del català tenia en el projecte de Fabra, aquest pensava, sobretot, és clar, cap al final de la seva vida, que –tot i que la feina de codificació bàsica estava feta– hi havia encara tasca per fer i camp per córrer. Ja s'ha dit moltes vegades que el *Diccionari General de la Llengua Catalana* era concebut pel seu autor com un canemàs i una eina provisòria. El 1934, publicat aquest diccionari i bastida la codificació gramatical bàsica, afirmava que “seria un error de creure que ja no ens manca sinó de fer uns lleus retocs al sistema gramatical, d'acabar de fixar la sintaxi, de donar acolliment a aquest o aquell mot arcaic o dialectal: en el moment que el català va penetrant

en medis d'on fins ara havia estat bandejat, va veient-se com està encara inacabada l'obra de depuració del seu lèxic”. La guerra i la dictadura subsegüent esfondraren implacablement les previsions de continuïtat. I després, com deia abans, aquesta ha topat amb el normativisme inoperant dels qui es negaven a sotmetre res a revisió i amb el desgavell ideològic dels qui han volgut substituir una idea de llengua nacional, unificada, enriquida i neta d'interferència per un pobre català regionalitzat, reduït i espanyolitzat, sumit en una dinàmica de degradació creixent. En quins aspectes fonamentals l'obra de Fabra requereix avui una labor de continuïtat? Respondre aquesta qüestió és el que pretenc en les reflexions d'aquestes línies.

Llengua nacional, llengua comuna

A diferència del regionalisme imperant avui dia a tot arreu, Fabra creia en la nació catalana, és a dir la nació formada per la totalitat de les terres de llengua catalana (basta veure de quina manera utilitza l'adjectiu nacional). I perquè creia en la nació catalana forja un projecte de construcció d'una llengua nacional, unificada i bastida amb les aportacions de totes les varietats de la llengua, al servei de la construcció de la nació.

Però l'opció per una llengua unificada i l'opció per la llengua moderna i viva havien per força de col·lidir en una mesura determinada. El fet és que d'aquella col·lisió en resultà un fet que, es miri com es miri, representa avui un problema no resolt: un determinat grau de regionalització dels usos formals de l'idioma, conseqüència d'una concurrència de variants formals centrada especialment en el camp de la morfologia verbal. En l'etapa inicial de la codificació de la llengua, considerant l'enorme quantitat de problemes que s'havien de resoldre, i considerant sobretot les funcions socials del català en aquell moment –en els nivells formals hem de parlar bàsicament d'unes funcions literàries–, Fabra podia veure aquella regionalització com un fet que no posava en qüestió el succés de l'obra de codificació

empresa. Avui, però, les noves funcions socials de la llengua en la societat de la informació, dels *mass media* i de la vertiginositat de les comunicacions, fan de la regionalització morfològica un problema que se suma a tots els problemes de regionalització de la nostra comunitat lingüística, la importància dels quals només els ceguets poden minimitzar. La solució d'aquest problema requereix que els lingüistes de les diverses àrees dialectes es posin a fer feina amb voluntat d'arribar a l'objectiu desitjat, el qual crec que només serà realitat si es treballa amb la idea d'estàndard composicional, que és una noció que amb més o menys fortuna sempre ha planat per damunt el nostre procés de codificació.

Artificiositat desacomplexada

Fabra sap que la llengua nacional és també una llengua elaborada, treballada i enaltida. “Una cosa artificial i selecta”, en paraules seves. L'antitesi de la llengua espontània i fragmentada destinada a funcions domèstiques. Fabra va ser acusat de fer una llengua de laboratori, d'inventar paraules que no deia ningú; els enemics del català arribaren a dir que Fabra havia “inventat” un català basat en el francès amb la finalitat de distanciar-lo de l'espanyol.

El cert és que el projecte lingüístic-nacional de Pompeu Fabra no consistia en una acció de retocs o poliments sobre la llengua catalana, sinó en una intervenció contundent sobre la seva estructura, tan contundent com en l'altre vessant –el social– havia de ser la intervenció del poder en l'establiment de noves regles de joc i normes d'ús. I, conseqüent amb el projecte, l'obra de Fabra és una activitat decidida, agosarada, desacomplexada, audaç. Una tasca de formulació de propostes lingüístiques innovadores, les més impactants de les quals són aquelles que se situen en el terreny de la desespanyolització de la llengua. Es tractava de construir, d'edificar, de donar existència, doncs, a allò que no existia; de crear una llengua que no existia, no per ocupar lúdicament el temps, sinó perquè existís i funcionés. Fabra és l'arquitecte que planifica, que dissenya, que imagina. Fabra canvia les terminacions de les paraules noves, que havien arribat a través d'una escola caste-

llanitzada i estaven deformades per l'espanyol; Fabra elimina un munt immens de paraules forasteres i per substituir-les desenterra mots medievals o cerca en els dialectes geogràfics les solucions adients. Fabra és l'enginyer que aixeca l'obra pública més important del país: la llengua nacional. Fabra transforma la realitat i basteix una llengua de formes noves precisament perquè aquesta llengua havia de tenir unes funcions socials noves.

La interferència

Si un dels envits de la codificació de la llengua era l'articulació dels dialectes en un estàndard unificat, l'altre era l'eliminació dels efectes de la interferència, una tasca, certament, de dimensions sensorials. I aquest és el camp en què la feina està només mig feta, per la mateixa magnitud d'aquesta, pel caràcter limitat del temps de què Fabra disposà, pels avatars de la guerra i la dictadura i val a dir pel temps que s'ha perdut.

Fabra dedicà gran part de les seves energies a una problemàtica que resolgué d'una manera excel·lent: la catalanització del lèxic culte d'origen greco-llatí, que els catalans havien après en una escola espanyola i usaven en una forma totalment espanyolitzada. Era, sens dubte, una parcel·la amb urgències. Fabra, amb grans coneixements de gramàtica històrica, s'aplicà a la forma d'aquest lèxic, especialment a la forma de les terminacions. *Olfat, centro, fixo, continuo, paradògic, milló i mitgeval* passaven a ser *olfacte, centre, fix, continu, paradoxal, milió i medieval*. Òbviament també va fer una labor meritòria de substitució de lexemes espanyols, i *huelga, busson, fetxa, acera, entregar, despedir i disfrutar* i altres marques de la subordinació passaren a ser *vaga, bústia, data, lliurar, acomiadar i gaudir*, paraules que en temps de Fabra “no deia ningú”. També combaté el calc semàntic i féu esmenar usos com *registrar* (escorcollar) o *recolzar* (donar suport). Però no hi ha dubte que és en aquests dos darrers sectors –la revisió dels lexemes i el fenomen del calc– en què la tasca restà només començada i on es dibuixa la possibilitat d'una actuació interessant en la línia de la construcció de la llengua nacional. La llengua actualment en ús va farcida d'hispanismes, no sols aquells

que circulen tranquil·lament amb l'aquiescència dels advocats del català "assumible" (*preguntar, buscar, alcalde, vostè, o els acabats de beneir guapo, carret de fotos, etc.*), sinó molts d'altres que ara per ara ningú no ha qüestionat (*plantejar, incrementar, reptar, assumpte, rebaixes, conjunt* (substantiu), *dormitori, embaràs* (gravidesa), *targeta*, per posar només uns exemples d'una llista que es podria fer llarguíssima. Un sector important del lèxic català que convergeix amb l'espanyol tot separant-se de la resta de llengües europees. I no parlem dels calcs lèxics o semàntics que fan del català una còpia de la llengua dominant: *aturat* (sense feina), *deures* (escolars), *guarda-espatlles, roda de premsa, passar-s'ho bé, felicitats, bronzejat, estiuejar, cinturó...*

Cal insistir-hi: malgrat la immensa i meritòria obra de Fabra, i malgrat la tasca desenvolupada per les institucions, com l'Institut d'Estudis Catalans o el Termcat, el projecte d'edificació de la llengua nacional, vist de l'angle de la correcció de la interferència, és encara a molta distància de la fita final. Si

aquest projecte interessa la nostra societat, en primer lloc caldrà esmerçar moltes energies en l'estudi i la recerca –encara no tenim un marc teòric general satisfactori sobre la interferència lingüística–, i caldrà assumir que el projecte reclama un esperit de planificació, d'intervenció, de transformació, amarats de l'audàcia que caracteritzà el jove Pompeu Fabra i els joves de la campanya lingüística de l'Avenç. Caldrà assumir que el projecte implica no sols una tasca de depuració de les marques de la dependència, sinó una feina productiva i creativa d'anar omplint sense el referent espanyol les necessitats expressives del moment actual. Ben segur que l'obra de renacionalització del català ha de ser una obra d'acostament a les llengües europees –les altres llengües romàniques, per descomptat–, en les quals trobarem moltes de les solucions que dotaran el català no sols de genuïtat sinó d'universalitat. Si s'arriba a la fita, en bona part serà perquè ara fa un centenar d'anys es llança a l'aventura un home ple de convicció i d'entusiasme: Pompeu Fabra.

© Gabriel Bibiloni: «Pompeu Fabra i la llengua nacional».
Dins *Llengua Nacional*, núm. 26 (març 1999)
Procedència d'aquest article: <http://www.bibiloni.net>